

Facebookist nii- ja naapidi

Kaido Kikkas

(Algselt avaldatud ajakirjas "30 pluss" detsembris 2015, siin ilmub kokkuleppel toimetusega)

Internetiavarustest on teada järgmine nali:

"Nimeta üks f-tähega algav rumal sõna!"

"Eeee.... Facebook?"

Ilmselt on tänase päeva seisuga enamikul eesti rahvast olemas Facebooki kasutajakonto. Selle abil suheldakse sõpradega, hoitakse end kursis erinevate üritustega, jagatakse fotosid ja tehakse kümnet muud asja ning inimest, kel "feissbuuki pole", vaadatakse kohati suisa imelikult. Päris paljude inimeste internetielu keerlebki ümber kahe vaala - GMaili ja Facebooki, millele siis loetakse siit-sealt veebist päevauudiseid peale.

Kuid nagu paljude muude IT-lahendustega, eeldatakse kohati ka ülalmainitud kahe populaarse teenuse puhul, et inimene "oskab neid loomulikult intelligentsist". Koolides antav vähene informaatikaõpe on kuni viimase ajani suures osas keskendunud MS Office'is dokumentide vorpimisele ning "Facebooki kasutajakoolitus" kõlaks lausa veidralt (kes siis sellist asja ekstra õppima peab!). Nõnda saamegi olukorra, mis sarnaneb Ivo Linna lauldud looga "Tea, ei tea": "Koolis teada ma sain, H₂O on mu silmapesuvesi (ma tea!), aga miks tuleb karta, kui korstnatel märkad kurepesi (ei tea!)". Ja Facebook kisub paraku sinna kurepesade kanti...

Siin on esimene reegel: iga tööriista tuleb osata kasutada. Elektrisaega saab teha tunni ajaga ära vana aja metsamehe päevatöö, kuid oskamatu kasutajat varitseb metsameeste vanasõna "käsi ei kuku kännust kaugele". Sama on Facebookiga - oskusliku kasutuse puhul on temast üksjagu abi, oskamatu inimene võib tekitada endale suure pahanduse.

Usaldus

Sotsiaalvõrgustikke võiks nimetada ka usaldusvõrgustikeks - selle liikmed usaldavad enda kontaktinimekirja sedavõrd, et annavad neile ligipääsu enda isiklikule infole. Seetõttu tuleks alati mõelda, kelleks me peame enda kontaktinimekirja - ehkki Facebook nimetab seda "sõbralistiks", ei piirdu suur osa inimestest seal tegelike sõpradega. Inimene on sotsiaalne olevus ning reeglina meeldib talle olla populaarne - seega kinnitatakse sõbraks ka mõni täiesti tundmatu tegelane mõnest eksootilisest paigast (pealegi on enamik inimesi viisakad ning "lükata tagasi ulatatud sõbrakäsi" ei tundu neile ilus). Nii kasvab "sõprade" ring järjest laiemaks (mõne jaoks on 500 sõpra lausa uhkuseasi) ja ühel hetkel võib tabada end mõtlemast - oot, kes see nüüd oligi?

Paraku on nii, et ka igasuguste pettuste puhul on esimeseks vajalikuks sammuks ohvris usalduse äratamine. Mõtlematu inimese sõbralisti pugemine sobib selleks kenasti ning seetõttu on sotsiaalvõrgustikud (mitte üksnes Facebook) ka sigatsejate hulgas hinnas.

Siit järgmine reegel: pane enda jaoks paika, kes sinu Facebooki "sõbrad" sinu jaoks tegelikult on. Kas üksnes päriselu sõbrad, iga soovija või midagi sealt vahepealt? Seejärel aga suhtu sellesse nimekirja vastavalt. Juhututtav võib olla iseenesest tore inimene, ent kas talle ikka on tarvis jagada enda paarikuuse lapse pilte?

Parool

Paroolide oskamatu kasutus on olnud Internetis üks kõige pikema "habemega" probleem - juba 1973. aastal kirjutas Bob Metcalfe memo pealkirjaga "The Stockings Were Hung by the Chimney with Care" (RFC 602), milles märgib nõrka paroolikasutust tolleaegses ARPAnetis (huvilised leiavad selle veebist aadressil <https://tools.ietf.org/html/rfc602>).

Paraku ei ole asjad üle neljakümne aastaga oluliselt paranenud. Ühe süüdlasena võiks eraldi välja tuua 90-ndate aastate Windowsid, eriti 95 ja 98. Enne neid ei kasutatud Microsofti süsteemides parooli üldse (need süsteemid olid ju mõeldud personaalarvutitele!), nüüd aga võeti kasutusse kasutajanimed ja paroolid. Kuid oh häda - kogu paroolikremplist möödapääsuks piisas Esc-klahvi vajutamisest! Sealne parool kaitses üksnes konkreetse kasutaja töölaualaikoone ja järjehoidjaid, kuid ei takistanud arvuti kasutamist mingilgi moel. Kuid see oli nii Eestis kui kogu maailmas Interneti kiire kasvu aeg ning seeläbi kasvas üles terve plejaad kasutajaid, kelle ajudesse juurdus teadmine, et "paroolid on mõttetud asjad". Täna Internetis aga on selline arusaam üsna hukatuslik.

Esmalt parooli valikust - täna olukorras tuleks salasõna asemel rääkida tegelikult salalausest (ingl. k. "passphrase"), kuna minimaalne tõhus pikkus on kusagil 15-16 märgi kandis (kusjuures uuringud näitavad, et pikkus on olulisem kui keerukus). Teisalt peab parool meelde jääma - omalaadseks klassikaks on saanud juhtumid, kus mõni oluline parool on märkmelipikuga kuvari külge pandud, viimaks maha kukkunud, koristaja abil prügikorvi jõudnud ja sealt pahalaste kätte sattunud.

Eestlastel on muide küllalt suur eelis emakeele näol, mis ei ole inglise keelega kuigi lähedane. Seega oleks küllaltki lihtne meetod hea parooli saamiseks mõelda välja absurdse sisuga, kuid kergesti meelde jääv eestikeelne lause - näiteks "heeringaskäibnöörigakapis" (kui parool võib sisaldada täpitähti, on nende pruukimine samuti soovitatav - kaugete maade kaakide klaviatuuridel neid lihtsalt ei ole). Kui süsteem võimaldab, võiks parooli "pipardada" ka numbrite ja kirjavahemärkidega - näiteks võime oma näite keerata ka kujule "H33r!n6a5k4!bn00r!gaKap!5.", mis esmapilgul näib tõelise abrakadabrana.

Kindluse mõttes tasuks veel mõelda järgmistele asjaoludele:

* eesti keele lauseehitus on tavaliselt "alus, öeldis, sihitis" (näiteks "ema sööb võileiba") - parooli puhul võiks sõnade järjekorda muuta.

* kasutatavatel sõnadel ei tohiks olla mõttelist seost kasutajaga - näiteks ei ole eespooltoodud heeringanäide hea valik kalalaeva kaptenile.

Teine oluline punkt paroolide puhul on nende taaskasutuse vältimine. Kuitahes kindel parool osutub nõrgaks, kui ta on kasutusel paljudes eri kohtades korraga - paroolide lekkimine võib olla võimalik ka teenusepakkuja eksimuse tõttu ning kui siis saab sama parooliga sisse ka 4-5 muu teenuse kontodele, on asi halb.

Mõni võib siinkohal küsida - kuidas jätta kõik paroolid meelde kümnetkonda erinevat veebiteenust kasutades? Üks levinud lahendus on kasutada nn parooliseifi ehk tarkvara, kus ühe (väga korralikult valitud) parooli taga on salvestatud kõikide teenuste paroolid. Näitena võib tuua Bruce Schneieri loodud Password Safe'i (vt <https://www.schneier.com/passsafe.html>).

Lisaks pakuvad mitmed veebiteenused kaheastmelist autentimist ehk kombinatsiooni paroolist ja mobiilseadme sisestatavast koodist. Kus võimalik, tuleks seda kindlasti kasutada.

Seega järgmine reegel on: tee endale korralikud paroolid ja ära neid kusagil mujal kasuta.

Mida jagad?

Facebooki "valuutaks" on "laigid" ning paljud inimesed teevad tõsiseid pingutusi, et enda populaarsust kasvatada. Kui seda tehakse asjalike ja tasakaalukate või siis hea maitse piiresse jäävate humoorikate postituste abil, on kõik korras. Kui aga seda üritatakse saavutada lahmimise ja sõimamisega (paljude eriarvamusi tekitavate teemade juures) või hetkel lahedana tunduvate, kuid pärast piinlikkust tekitavate asjadega, on kuri karjas. Facebookil on pikk mälu nagu kogu Internetil ning juba vanad roomlased ütlesid "si tacuisses, philosophus manisses" ehk "oleks olnud vait, oleks jäänud filosoofiks".

Omaette ooper on osalemine igasugustes turunduskampaaniates. Seda tasuks teha vaid siis, kui ollakse kindlad, et saaja seda pahaks ei pane - tänapäeva rämpsreklaamist küllastunud maailmas on järjekordne rämpsulevitaja väga mitteteretunud tegelane. Nagu reaaleluski, on eduka võrkurundaja poolt makstav hind enamikust sõpradest lahtisaamine.

Ja viimaks väike märkus reisihuvilistele - "Läheme homme kogu perega nädalaks Türgi!" Facebookis on hea viis teavitada kurikaelu järjekordsest tühjendamist ootavast korterist.

Seega reeglid:

* Enne jagamist mõtle, kas sa ise sooviksid seda saada. Lubadus osaleda iPadi loosimisel ei peaks panema inimest massiliselt spämmima - arvesta, et mõne inimese jaoks on see piisav põhjus sind sõbralistist eemaldada.

* Isiklike asju (fotod, ajakava jne) jaga arvestusega, et need lähevad rändama. Kui millegi nägemine Postimehe esilehel oleks sinu jaoks katastroof, siis ära seda jaga. Arvesta, et "mis juhtub Internetis, jääb Internetti".

* Teiste inimeste asju ära jaga ilma nende nõusolekuta. See kehtib muuseas ka fotode kohta, kus mitu inimest peal (erandi võiks ehk teha neutraalsetele üldplaanis grupifotodele nagu klassipildid).

* Kui oled tarvitanud midagi joovastavat, ära jaga üldse midagi.

Pane üks lukku!

Enda elamises tunneb turvamehhanisme igaüks - kõigil on ukse ees lukk, paljudel on lisaks veel erinevad valvesüsteemid. Niisamuti tuleks seda aga teha ka Facebookis.

Mõned soovitusel:

* Sisselogimistest e-postile teavitamine tasub sisse lülitada. Paari sõnumi kustutamine postkastist (need, mis tulevad iseenda sisselogimistest) ei ole suur vaev, kui aga kontole logitakse sisse öösel kell 03.20, on see selge häiresignaal. Vt sätetest Turvalisus => Sisselogimisteavitused.

* Veelgi parem variant on kasutada kaheastmelist autentimist (nutiseadme olemasolul). Sel juhul küsitakse sisselogimiseks kinnitust ka nutiseadme kaudu - selle variandi kasutamisel ei ole eelmine soovitus enam niiväga vajalik. Sätetest Turvalisus => Sisselogimise kinnitamine.

* Vanema aja postitused tasub ära piirata - mida pikem on ajalugu, seda tõenäolisem on, et kusagil kaugemas minevikus leidub midagi, millest pahatahtlikult kinni hakata. Sätetest Privaaitsus => Kes mu kraami näevad? => Piira postituste publikut.

* Otsingud e-posti ja telefoni järgi võiks samuti sõpradega ära piirata. Sätetest Privaaitsus => Kes saavad mind otsida?

* Ajajoone sätted sõltuvad väga palju sellest, kuidas ja milleks Facebooki kasutatakse, siin on raske üheseid soovitusi anda - küll aga oleks selge soovitus need sätted enda jaoks üle vaadata ja teha teadlikud valikud. Sätetest Ajajoon ja märged.

* Blokeerimine ja piiramine on paljudele vastumeelsed (eriti veel siis, kui jutt käib "sõpradest"). Ent mida teha selle toreda, ent tutvõitu sugulasega, kes kõik pesumüügikampaaniad ja rehvivahetused

edasi spämmib või mingi teema kohta uskumatult rumalaid arvamusi avaldab? Täna võimaldab Facebook ka täpsemaid valikuid kui lihtsalt kasutaja blokeerimine - vt sätetest Blokeerimine.

* Kes ei kasuta tekstivestlust, võiks selle üldse välja lülitada - kui mõne sõbra konto kaaperdatakse ja seeläbi mõni "hunt lambanahas" sõbra maski all vestlema kipub, on otsevestluses lihtsam libastuda ja mõni oluline infotükk oskuslikule küsijale välja anda. Siin tuleb valik teha vestluseakna paremas nurgas asuva sätetenupu alt.

Käesoleva loo viimane suur reegel on seega olla teadlik kasutaja ning mõelda, mida Facebook peaks teistele näitama ja mida mitte. Facebooki sätteid on kahjuks hajutatud üsna mitmesse kohta, kuid need on väga soovitatav endale selgeks teha.

Lõpetuseks

Nagu iga teine võimas tööriist, väärib ka Facebook korralikku kasutamisõppimist. Vastasel juhul võime tõesti leida end olukorrast, kus pärast mõnd tõsist "turvapirukat" ongi Facebook meie jaoks f-tähega algav rumal sõna.